

De wortels van ons land

De cultuurgeschiedenis van de 21 beroemdste bomen in Nederland

Colofon

ISBN: 978 94 6365 480 7
1e druk september 2022
2e druk november 2022
© 2022, Joris Jan Hellevoort

Exemplaren zijn te bestellen via de boekhandel
of rechtstreeks bij de uitgeverij:
Uitgeverij Elikser
Ossekop 4
8911 LE Leeuwarden
www.elikser.nl

Vormgeving binnenwerk en omslag: Evelien Veenstra

Dit boek is gedrukt op volledig gerecycled papier.

Tenzij anders vermeld zijn de afbeeldingen in dit boek afkomstig uit de collectie van de auteur. Voor de andere afbeeldingen is geprobeerd de rechthebbenden te achterhalen. Dat is in bijna alle gevallen gelukt. Mocht er iemand zijn die meent alsnog rechten te hebben op een van de afbeeldingen, dan kan die zich in verbinding stellen met de uitgever.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

De wortels van ons land

De cultuurgeschiedenis van de 21 beroemdste bomen in Nederland

Joris Jan Hellevoort

Voor Yolanda en Mo

Inhoudsopgave

Voorwoord	7
Inleiding	9
Overzichtskaart beroemde bomen	15
1. De Heilige Eik van Den Hout	16
2. De schone Linde van Oisterwijk	25
3. De Beekse Gebodenlinde	35
4. De allemansvriendin van Nuenen	44
5. Het verdriet van Tilburg	53
6. De treurbeuk in de Leidse Hortus	64
7. De Holle Boom bij Kraantje Lek	73
8. Katholieke Kroezeboom op de Fleringer Es	83
9. Dikke Boom te Oele	94
10. Dikke Boom van Verwolde	102
11. Lodewijkslinde te Vorden	113
12. De Kroezeboom van Ruurlo	122
13. De Duizendjarige Eik van Doornenburg	131
14. Philemon en Baucis	138
15. De Wodanseiken van Wolfheze	144
16. De schijnacacia van Kasteel Doorwerth	157
17. De Duizendjarige Den	166
18. Adam en Eva	175
19. De Monnikenboom van Chartroise	185
20. De Wonderboom van het Zeisterbos	192
21. Een beroemde Biltse heer	200
Dankwoord	207
Literatuur	210
Register	228

Voorwoord

Iemand met een passie voor bomen en verhalen. Zo zou ik zowel de auteur van dit boek als mezelf omschrijven. Dat is ook hoe onze bomenvriendschap is ontstaan. In eerste instantie tijdens het werk, staand naast een oude boom. Vragen, onderzoeken, verhalen vertellen, en er ontstaat een klik. Ideeën, plannen maken voor de toekomst en dan is er uiteindelijk dit boek.

Ongelooflijk trots was ik dat Joris me vroeg om mee te lezen en denken over dit boek over beroemde bomen in Nederland. En ik heb er geen spijt van gehad. Geweldig om als een van de eersten verhalen over oude bekenden te lezen. De passie voor het opzoeken van oude bomen delen we ook, net als die voor bomenboeken en het verzamelen van oude ansichtkaarten. Veel van onze besprekingen vonden overigens, niet geheel toevallig, plaats op de vrijdagmiddag, onder het genot van een andere gezamenlijke passie, maar daar weid ik hier verder niet over uit.

Nog een boek over bomen in de kast, wat kan daar nu nog voor nieuws in staan? En het antwoord daarop verbaasde me stiekem wel. De hoeveelheid nieuwe feiten en het aantal tot nog toe onbekende bronnen dat Joris heeft ontdekt over de beroemdste bomen van ons land is enorm. Oude ansichtkaarten, historische referenties in tekst, oude topografische kaarten van honderden jaren geleden waarop al een individuele boom werd ingetekend, onbekende schilderijen en plaatselijk bekende gedichten over 21 Nederlandse bomen. Het diepgravende

onderzoekswerk van de enthousiaste boswachter en schrijver Joris Hellevoort heeft een uniek boek als resultaat.

De auteur neemt je niet alleen mee op reis door Nederland, maar ook door de tijd en door zijn gedachten. Bij het lezen van sommige verhalen kreeg ik meteen zin de betreffende bomen (weer) te bezoeken. Voor sommige van deze bomen geldt dat ze bij wijze van spreken bij mij om de hoek staan. Daardoor zijn de Wodanseiken, de Duizendjarige Den, maar vooral ook de schijnacacia van Doorwerth voor mij van grote betekenis. De reden dat ik wilde trouwen op Kasteel Doorwerth is bij deze geopenbaard. Een emotie kun je verbinden aan een boom. Dat je zo'n boom als het ware een beetje beschouwt als jouw boom. En zonder dat je het weet, zijn er misschien wel honderden of duizenden mensen die met jou datzelfde gevoel delen.

En dat is belangrijk. Verschillende bomen die in dit boek aan bod komen zijn er niet meer. Stormen, ziekten, maar toch ook vaak de mens zijn hier de oorzaak van. Besluiten om een boom weg te halen, neemt men soms snel. Maar als een boom de respectabele leeftijd van 250 jaar of nog ouder heeft bereikt, betekent dat dat meerdere elkaar opvolgende generaties een boom hebben laten staan; ze haalden hem NIET weg. Door verhalen te vertellen over bomen groeit de verbinding met hen. Door ze op te zoeken, creëer je herinneringen en emoties, waarbij begrip voor en kennis over de bomen wordt overgedragen aan de volgende generatie.

De leeftijd van elke boom in dit boek overstijgt die van de gemiddelde mens met gemak. Mijn wens voor de volgende generaties is dat ze overal in Nederland verhalen over bomen kunnen lezen, maar er vooral ook over kunnen vertellen.

Ik wens jullie veel plezier met het lezen van dit prachtige boek.

Simen Brunia, de Bomenbieb

Bennekom, juni 2022

Inleiding

Zonder mijzelf voor te willen doen als kunstenaar durf ik wel te stellen dat de horrorzomer van 2018 mijn muze werd. Als boswachter en hoeder van veel oude en jonge bomen werd mijn gemoed zwaarder en zwaarder. Hoe lang kunnen bomen in ons overwegend natte kikkerlandje zonder water? Dat is niet iets wat je graag wilt testen. Maar het gebeurde. Een droogteperiode die haar weerga niet kende. Tot overmaat van ramp volgden de griezelig hete en bij tijd en wijle akelig droge zomers van 2019 en 2020. Dit zorgde voor een gigantische oversterfte onder allerlei bomen en boomsoorten. Ik was blij met elke druppel die viel, maar de angst en somberheid bleven. Dit is exact de reden waarom ik dit boek ben gaan schrijven. Ik moest iets doen. Het bevat de verhalen van de grootste en beroemdste van het land. Bomen welteverstaan. Hier had ik lol in en ik kon door het schrijven de dagelijkse ellende wat van me afschudden.

In het verleden zijn al behoorlijk wat boeken verschenen over de monumentale bomen van ons land. Stuk voor stuk prima uitgaven. En toch mist er iets. De beschrijvingen van deze bomen zijn vaak kort. Wezens die al eeuwenlang een plek domineren, verdienen meer dan een plaatje en een kort verhaal. Dat is niet de eer die deze giganten toekomt.

Ansichtkaart van de Wonderboom van Middelbeers (foto: J. Bijnen, uitgave P.J. De Graaf, Middelbeers).

Ondertussen werd ik ook gegrepen door het fenomeen oude ansichtkaarten. Veel beroemde bomen prijken op deze plaatjes. Prachtige prenten waar de nostalgie en de romantiek vanaf druipen. Zo ontstond het idee een boek over bomen te maken voor een breed publiek. Een boek met een praatje, een plaatje, een weetje en een ideetje dat stimuleert om ze te bezoeken. Liefst zonder daarbij onnodige kilometers te maken, want dat is slecht voor het milieu en dus slecht voor het bos. Een veelgehoorde opmerking is dat er in Nederland nauwelijks oude bomen zijn en al helemaal niet met een lange historie. Daarvoor moet je naar de Baobabs in Afrika of de mammoetbomen in de Verenigde Staten. Dat zijn pas echte bomen. Fout! Nederland herbergt een aantal bomen met een historie waarmee maar weinige zich kunnen meten. Als je de verhalen van die bomen niet kent, lijken ze weinig spectaculair, maar hopelijk brengt dit boek daar verandering in. Alle bomen zijn te bezoeken, wandelend, fietsend of met het openbaar vervoer en dus met zeer kleine voetafdruk. Met de (elektrische) auto kan natuurlijk ook.

Op reis in eigen land, dat is de toekomst. Goed voor het milieu, goed voor het bos.

Aanvankelijk was het de bedoeling een boek te schrijven over beroemde bomen in de Lage Landen en omstreken. Waarbij de huidige Benelux de Lage Landen zijn en Normandië en Duitsland de omstreken. Alles op maximaal een dag reizen vanuit Nederland. Corona stak daar een stokje voor. Lange tijd werd reizen naar het buitenland afgeraden. Vandaar dus 'slechts' een boek over beroemde Nederlandse bomen. Uiteindelijk ben ik daar

niet rouwig om, want hierdoor krijgen onze vaderlandse bomen de aandacht die ze verdienen.

Wat is een beroemde boom?

Het kader is geschapen, beroemde Nederlandse bomen. Dit roept gelijk de vraag op wat een beroemde boom is. Een vraag waarmee ik best eventjes heb geworsteld. Uiteindelijk formuleerde ik een aantal criteria. Omdat een boom heel lang leeft, moet hij of zij al langere tijd beroemd zijn. Anders is het een hype of bevestiging. Daarmee valt een aantal behoorlijk bekende bomen af. Een mooi voorbeeld was de Anne Frankboom. Een kastanje die in de achtertuin van het 'Achterhuis' stond. De boom waar Anne tijdens haar onderduikperiode op uitkeek en waarover ze schreef: 'Wij keken alle twee naar de blauwe hemel, de kale kastanjeboom aan wiens takken kleine druppeltjes schitterden, naar de meeuwen en de andere vogels die in hun scheervlucht wel van zilver leken. Dat alles ontroerde en pakte ons alle twee zo, dat we niet meer konden spreken.' Dit was natuurlijk niet zomaar een boom, maar hij was relatief kort bekend en beroemd. Dit doet niets af aan het gegeven dat Anne naar deze boom heeft gekeken en erover heeft geschreven.

Wat te denken van de Troeteleik van Ulvenhout. Een eik midden in de rijbaanscheiding van de snelweg A58. Iedereen die hier wel eens met de auto rijdt, kent hem. De boom wordt al jaren liefdevol verzorgd door de medewerkers van Rijkswaterstaat, maar heeft ook al vaak op de nominatie gestaan om te moeten verdwijnen. Tot op heden staat de eik er echter nog en er is zelfs een prachtig kinderboekje over verschenen, *De eik was hier* van Bibi Dumon Tak. Ook deze beroemdheid heeft het niet gehaald. Hij is pas een aantal tientallen jaren bekend.

De Troeteleik van Ulvenhout op de rijbaanscheiding van de A58, zomer 2020.

Er zijn meer criteria. Er moet toch eigenlijk wel een ansichtkaart zijn van de boom, liever nog: vele. Koplopers zijn waarschijnlijk de Wodanseiken van Wolfheze met meer dan honderd ansichtkaarten. Dat is niet het enige criterium. Er zijn niet veel bomen bezongen, geschilderd of gevat in rijmgedichten of andere poëzie. En wat te denken van de verbintenis met een historische gebeurtenis, een eigen straatnaam of een boom die afgebeeld staat op

een postzegel of een munt. En niet te vergeten een eigen naam. In de botanische wereld is dat een zeldzaamheid en dus een pre om opgenomen te worden in de lijst der groten van Nederland. Voor al deze onderdelen kon een boom 'boekpunten' verdienen.

Ansichtkaart van de Dikke of kindertjesboom van Slochteren, rond 1902 (uitgave K. Jongbloed).

Zo ontstond een groslijst van ongeveer veertig bomen die in aanmerking kwamen voor de lijst der lijsten. Gaandeweg het proces bleek dat er bomen waren waarbij het verhaal gewoon niet spectaculair genoeg was of waarover sowieso niet veel te vinden was. En de lijst slonk nog verder. Zo vielen met pijn in het hart hele bijzondere bomen af. Natuurlijk speelt ook de voorkeur van de auteur mee. Dat is het voordeel als je zelf het boek schrijft. Het kon niet anders dan dat in het boek een aantal bomen opgenomen is die ik zelf beheer of die hebben gestaan op een landgoed dat ik mag beheren. Is dat helemaal eerlijk? Nee, maar de verhalen zijn er niet minder om. Dat brengt me bij het punt dat ik ook bomen heb opgenomen die er niet meer zijn. Beroemde bomen die alleen nog maar in verhalen bestaan. Maar juist omdat die verhalen zo mooi zijn, heb ik ze toch opgenomen, opdat wij ze niet vergeten!

Keuzes maken

Waar keuzes worden gemaakt, zijn altijd verliezers. In het begin wilde ik op zijn minst per provincie één boom beschrijven. Dat is niet gelukt. En langs deze weg bied ik mijn excuses aan aan alle provincies die het niet hebben gehaald. Flevoland was te verwachten, die provincie is te jong om een al langere tijd beroemde boom op te leveren. Groningen en Friesland zijn bij de meesten van ons bekend om hun weidsheid, en toch staan en stonden hier prachtige bomen. In Groningen de kindertjesboom van Slochteren, de Twaalf Apostelenboom van klooster Ter Apel of de Dikke Boom van Westerwolde. Alle drie zijn inmiddels verdwenen en op de valreep niet opgenomen in het boek. Zo zijn ook de Poppebeem van Jubbega en de Oolde Iekenboom van buurtschap Bekhof afgefallen. Sorry, Friesland. Ook het meer bosrijke Drenthe heeft het niet gered. De Dikke Eik

van Beilen, wat een mooie boom is dat, is afgefallen. Idem voor de hunebedeiken, die zo vaak afgebeeld staan op foto's en ansichtkaarten. De schattige etagelinde, alias rondkopboom, van Borger is evenmin opgenomen. Misschien moet er toch maar een deel 2 komen, en dan over de beroemde bomen van het Noorden.

Ansichtkaart van Kasteel Westhove te Zeeland met op de voorgrond de oude linde, rond 1902 (uitgave Dr. Trenkler Co., Leipzig).

In het zuiden van het land komen Limburg en Zeeland er eveneens bekaaid vanaf. Het vlakke en door de zee gedomineerde Zeeland herbergt echt een aantal mooie bomen. De oudste, de linde bij Kasteel Westhove, viel op het laatste moment af. In Limburg, waar vele mooie bomen staan, was het echt zoeken naar een beroemdheid. De linde van Cadier en Keer is er al lang niet meer. Zij was plaatselijk bekend als Oûw Lin en verdient haar eigen verhaal, maar staat niet in dit boek.

De winnaars zijn bekend, met op kop de provincie Gelderland, hofleverancier van beroemde bomen, op de voet gevolgd door Noord-Brabant. Utrecht is logischerwijs goed vertegenwoordigd omdat de auteur daar boswachter is. Overijssel doet goed mee met twee bomen, terwijl de beide Hollanden met ieder één hoofdstuk de rij sluiten.

De zoektocht

Echt zoeken hoeft in Nederland niet meer. Iedere meter lijkt op de schop geweest te zijn en is in kaart gebracht. Maar een zoektocht vindt niet alleen plaats in de buitenruimte maar ook in archieven en op internet. Neem nu de Heilige Eik van Den Hout. Een boom die op het eerste gezicht niet enorm tot de verbeelding spreekt. Een halve boom, op een ogenschijnlijk nietszeggende driesprong, met te verwaarlozen afmetingen. Pas nadat ik in de achtergronden en verhalen van deze heilige dook, werd hij me dierbaarder en dierbaarder. Het boek trapt af met deze Noord-Brabantse boom. In deze linde-rijke provincie volgen ook nog vier linden.

Met de klok mee volgt Zuid-Holland. Misschien wel de grootste verrassing is het bomeneldorado van de Hortus botanicus Leiden. Haast bij toeval kwam ik hier terecht en ik werd gegrepen door de vele bomen in deze oudste Hortus van ons land. De treurbeuk in het midden van de botanische tuin is een juweel. Het wel en wee van deze treurende boom wordt al gevolgd sinds hij net werd geplant. Ik ben blij dat ik deze boom heb gevonden. Veruit de bekendste boom van Noord-Holland was de Holle Boom bij Kraantje Lek. Volgens een volksverhaal haalden Haarlemse moeders hier hun kinderen vandaan. Hij is beschreven, bejubeld, geschilderd, bezongen, gefotografeerd, beklommen en uiteindelijk vereeuwigd in brons, een unicum!

Krijttekening van de Kroezeboom rond 1970 door Willy Krake.

Na het oversteken van het IJsselmeer is de Twentse Kroezeboom van Tubbergen aan de beurt. Deze kanjer behoort tot beroemdste van ons land en staat zonder twijfel in de Top 3. Er is volgens mij geen boom die zo vaak is ge-

schilderd als deze Kroezeboom op de Fleringer Es. Ik heb de afgelopen jaren vele (geschilderde) prenten van deze boom aan mijn collectie kunnen toevoegen. Hierna volgen twee Dikke Bomen. De Overijsselse Dikke Boom van Oele is niet meer, maar verdient wel een hoofdstuk in het boek. En dan de Gelderse Dikke Boom van Verwolde, wat een geweldige boom. Het is nooit een straf deze boom der bomen te bezoeken. Ik bracht vele bezoekjes aan deze Dikke Boom en hij blijft me ontroeren, zijn verhaal ook. Deze eik staat eveneens in de Top 3. De Achterhoek herbergt nog meer toppers, namelijk de dikste meerstammige eik van ons land, de Kroezeboom van Ruurlo, en de Lodewijkslinde van Kasteel Vorden die gezelschap heeft van de Reuzeneik.

Het stelletje Philemon en Baucis op het Landgoed Beekhuizen in Velp moest ik zowaar even zoeken, maar ik heb ze gevonden. Ik heb ze lief, die twee oudjes. De Duizendjarige Eik van Doornenburg lijkt oneindig te kunnen leven en vormt misschien wel het mooiste decor van Nederland. Gelegen in rivierenland met op de achtergrond het romantische kasteel word ik al snel meegenomen op een fantastische reis door de tijd.

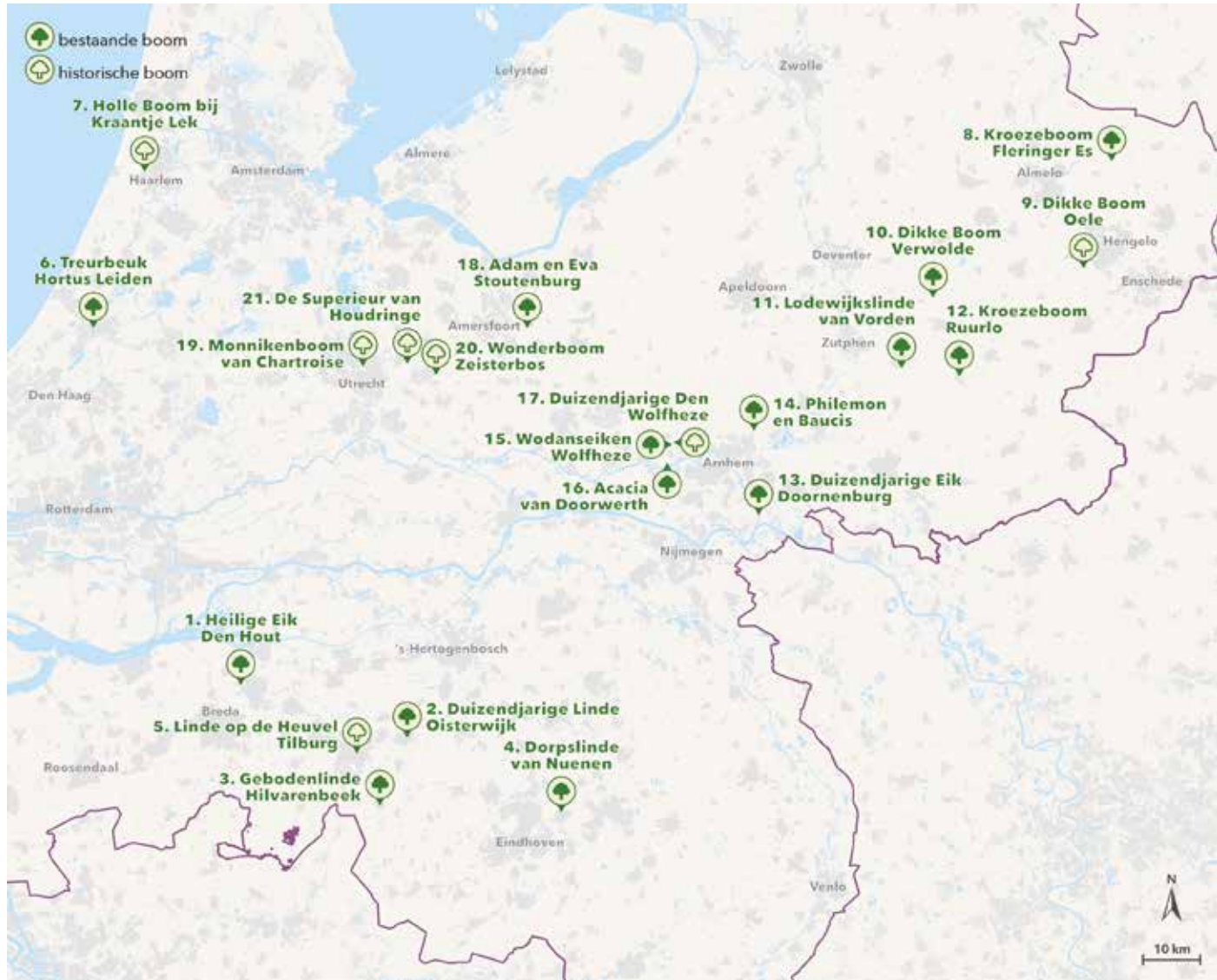
Een reis die mij brengt bij de haast nog romantischer Wodanseiken. Dit zijn zonder enige twijfel de beroemdste bomen van ons land. Ik bezoek ze al sinds mijn schooltijd, toen ik nog leerde voor boswachter. Wat een plek, wat een kracht, wat een macht en pracht. Hier moet je geweest zijn, ik zou zeggen: 'Eerst de Wodanseiken zien en dan sterven.' Dat deed de Duizendjarige Den al eerder, maar zijn 'stoffelijk overschot' ligt nog steeds bovengronds in de buurt van de Wodanseiken. Nu, meer dan

vijftien jaar later, spreekt deze oude den nog steeds tot de verbeelding. Langzaam maar keer ik terug naar mijn eigen provincie. Op de terugweg nog een bezoek aan de enige exoot in het boek. De acacia van Doorwerth. Ga maar kijken, dan zie je zelf hoe mooi Nederland kan zijn!

Op naar Utrecht. Het tweede paartje in het boek zijn Adam en Eva op Landgoed Stoutenburg. Sinds een paar jaar mag ik mij de boswachter noemen van dit oeroude paar. Mogelijk de oudste bomen van onze kleine provincie, wederom met een goed verhaal. Ik sluit af met drie gewezen bomen, drie beroemdheden uit mijn eigen omgeving. Ik kon ze niet laten liggen. De laatste, de oerpopulier, heeft een opvolger gekregen, nieuw leven, een nieuwe beroemdheid in de dop. Want zoals een oud gezegde luidt: *'A society grows great when old men plant trees whose shade they know they shall never sit in.'*

Iedere beschreven boom krijgt ruime aandacht en gaat vergezeld van een behoorlijke hoeveelheid illustraties. In het begin neem ik de lezer mee op mijn zoektocht naar de boom, het praatje, gevolgd door het grote verhaal, het weetje, dat weer wordt gevolgd door mijn favoriete plaatje. Ik sluit af met een reis- of leestip, het ideetje. Praatje, plaatje, weetje, ideetje. Het is ook een boek om mee te nemen op een bezoek naar een van deze bomen. Maar je kunt het ook gewoon lekker thuis lezen op de bank, als het weer eens regent. Een boek met 21 verhalen over dé echte beroemdheden van ons land. Als je al eeuwenlang een plek domineert zonder anderen tot last te zijn, verdien je een boek. Want: 'Bomen zijn een fantastisch idee. Zo fantastisch dat de evolutie ze keer op keer opnieuw vindt.' (Richard Powers, 2018. *Tot in de hemel*)

Overzichtskaart beroemde bomen

1. De Heilige Eik van Den Hout

Boompaspoort NL

Naam:	Heilige Eik
Soort:	Zomereik – <i>Quercus robur</i>
Plaats:	Den Hout
Gemeente:	Oosterhout
Provincie:	Noord-Brabant
Coördinaten:	51°39'19.5" N, 4°49'17.4" O
Plant- en/of kiemjaar:	uiteenlopend van 1200 tot 1700
Leeftijd:	tussen de 300 en 800 jaar
Omtrek (2020):	427 cm (schijnbare dikte 468 cm)
Hoogte (2020):	12,6 m

Oudste vermelding: 1353

Bijzonderheden: vermoedelijk de laatst overgebleven Heilige Eik in Nederland

Op een ogenschijnlijk onbeduidende driesprong staat een ogenschijnlijk onbelangrijke boom, voor zover je van onbelangrijke bomen kunt spreken. Deze rariteit markeert de scheiding tussen het kerkdorp Den Hout en het buurtschap Vrachelen, even ten westen van Oosterhout.

De eerste keer dat ik de Heilige Eik bezoek, is op een zondag. Het is een hete namiddag in september. De gehavende boom ziet er inderdaad weinig spectaculair uit. Pas na enige studie en onderzoek van de boom begint er iets in mijzelf te groeien. Zachtjesaan krijg ik het vermoeden dat we hier met een oeroude boom te maken hebben. Dus voordat u zelf deze heilige boom bezoekt en teleurgesteld huiswaarts keert: lees verder!

In de vele boeken die ik beschouw als 'boomliteratuur' kom ik een potpourri aan leeftijdshypotheses tegen. De bomenbijbel van de jaren 1990 noemt zelfs drie verschillende leeftijden voor de Heilige Eik: ca. 350, 500 én 750 jaar. De eerste is de schatting van de auteur, de 500 jaar die van de bekende boomverzorger J'ørn Copijn en de 750 jaar staat aangegeven op het bordje bij de boom. Veel wijzer word ik hier niet van. Han van Meegeren houdt in de 'nieuwe' bomenbijbel uit 2010 vast aan een ontkiemingsperiode tussen 1700 en 1750, nu dus ruim 300 jaar geleden. Deze bekende Brabantse bomenkenner gaat ervan uit dat de huidige boom de heilige status heeft overgenomen van een veel oudere voorganger.

De Heilige Eik in de zomer van 2020.

De Heilige Eik, een kroniek

Op zoek naar de voorganger dus. In diverse publicaties komt een groot aantal data voor. Soms met, maar vaak ook zonder bronvermelding. Een opsomming:

- Jan Verhulst, plaatselijk historicus, vond in een uit 1353 daterende koopakte de omschrijving 'ghelegen Ten Hout aen den heyligen eick'.
- Uit 1482 stamt een akte waarin melding wordt gemaakt van 'den Groten Eyck'.
- Deze boom wordt genoemd in een cijnsboek van het jaar 1524, waarin men spreekt van 'ten hout aenden grooten eyck'.
- Meer duidelijkheid verschaft een tekst van 22-01-1553, wederom gevonden en opgetekend door Jan Verhulst: 'Willem Cornelis Oubos verkoopt Jan Adriaen Moermans erfpacht op stede van een bunder, gelegen omtrent den Heyligen eick, 's Heerenstraat west, 't clooster Chartrysen noord.'
- In 1614 werd de Heilige Eik nadrukkelijk beschouwd als de grens tussen Den Hout en Vrachelen, twee wijken waarin men geld ophaalde om het herstel van de kerk te betalen.
- Ten slotte voor zover bekend de eerste vermelding op een topografische kaart, uit 1620. Op een immense kaart staat een héél klein boompje ergens tussen Vrachgelen en Houte, maar het is overduidelijk de Heilige Eik.

Tot zover de 'voorganger'.

Uitsnede van de kaart van de opkomende gronden en visserijen in 1625, door Jan Piet de Zuid-Hollandse Waard, met de grenzen tussen de domeinen van de Prins van Oranje en de Grafelijkheid. Kopie van een kaart uit 1620, vervaardigd door Jacob Jan Symonsz (collectie Nationaal Archief). Het figuratieve boompje op de driesprong is mogelijk de Heilige Eik.

In de negentiende eeuw duiken er (kleine) tekeningen op van de boom. De eerste kadastrale minuutplans van Den Hout uit 1821 tonen naast huizen en ander onroerend goed ook 'Den Heiligen Eyk'. En dat is best bijzonder als je bedenkt dat de meeste andere beroemde bomen, zoals bijvoorbeeld de Kroezebomen in het oosten van het land, deze eervolle vermelding niet hebben. De landmeter 1e klasse heeft hier in het Brabantse een mooi werkje afgeleverd. Hij tekende een zwaargehavende boom, waarvan

de helft nog overeind stond maar waarvan de oude kroon volledig verdwenen was.

Uitsnede kadastrale kaart, Minuutplan Oosterhout 1821, sectie P, 01 (collectie Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed).

Ruim tien jaar later trekt kapitein Daniël Gevers van Endegeest van de Haagsche schutterij door Brabant in verband met de Belgische onlusten. Hij is een begenadigd tekenaar en tekent een gehavende boom die eruitziet als een ware veteraan. Zou het kunnen zijn, in tegenstelling tot wat velen zeggen, dat de Heilige Eik van Den Hout een veterane boom is in de laatste fase van zijn leven? En dat het hier helemaal geen voorganger betreft, maar dat dit 'De Groten, Heyligen Eick' zelf is? Dat zou geweldig zijn. Als hij in de veertiende eeuw al heilig is en in de vijftiende al groot, dan komt een kiemjaar in de periode 1200-1250 na Christus in zicht. Een boom van een eik van 800 jaar. In Nederland. Dat zou werkelijk uniek zijn. De 'lookalike' uit Doornenburg geeft men maximaal (slechts) 600 jaar.

Terug naar de prent van de Haagsche kapitein. Het is duidelijk een boom die veel heeft meegemaakt. Kan het zijn dat de boom een nieuw kroontje heeft gevormd om te overleven? Dit gebeurt vaker met oeroude eiken. Ze stoten hun hoofdkroon af om hun overlevingskansen te ver-

groten (kroonreductie). Soms wordt de kroon 'afgestoten' door storm of bliksem. Heden ten dage is de boom kleiner dan op de oude prent. Er lijkt nog maar een derde van de stam over te zijn ten opzichte van de eik in volle glorie. Het toeval wil dat ook dit een mechanisme kan zijn om te overleven. Een oude boom verdeelt zichzelf in verschillende functionele eenheden. Valt er een deel uit, dan heeft een ander deel nog kans om te overleven. Ten slotte een laatste troef voor de theorie van de veterane boom. Eiken doorlopen een cyclus van ongeveer 300 jaar groei, 300 jaar consolidatie, en nog eens 300 tot 400 jaar voor de overgang naar en de voorbereiding op het uiteindelijke sterven na negen tot tien eeuwen.

De Heilige Eikenboom in het gehucht Den Hout nabij Oosterhout, 1832. 'Die Eik is van hoogen ouderdom, en als punt van limiet scheiding reeds in oude oirconden overbekend.' Tekenaar: Daniël Gevers van Endegeest (collectie Atlas Van Stolk, Rotterdam).

Prentbriefkaart van de Heilige Eik, omstreeks 1956.

Misschien is de wens de vader van de gedachte en is deze theorie te optimistisch? Daarentegen is er ook geen sluitend bewijs voor de theorie van de voorganger. Kenners dichtten de eik van Doornenburg een leeftijd toe van maximaal

600 jaar. Deze staat op rijke grond die je langs grote rivieren vindt, in tegenstelling tot de zandgrond waarmee de Heilige Eik het moet doen. Wat mij betreft blijft de leeftijd van de Houtse eik een mysterie, maar hij ligt eerder tussen de 600 tot 800 jaar dan rond de 300. Beroemd is hij zeker. Er is vrijwel geen boom in Nederland te vinden waarvan de adelbrieven zo ver teruggaan. Topografische kaarten uit de voorgaande eeuwen vermelden de eik constant en naar het schijnt heeft half Den Hout een schilderij van hun boom aan de wand. Erg fotogeniek is de boom overigens niet. Dat is wellicht de reden dat hij nauwelijks op ansichtkaarten staat. Dat mag de pret niet drukken. De eik is de trotse bezitter van een eigen animatiefilm en het *pièce de résistance* is de sluitpenning in de ambtsketen van de burgemeester van Oosterhout. Hierop staat vermeld: 'het Gerecht van Den Hout, onder de Heilige Eik'. 'Daar werd eertijds rechtgesproken,' aldus de uitleg van Niel Steenbergen (1911-1997), de Oosterhouter medailleur en maker van de penning.

Sluitpenning ambtsketen van de burgemeester van Oosterhout door Niel Steenbergen (1989). Stedelijk Museum Breda.